

Самур

№ 7 (290) 2015-йисан 29-август

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

Рехъ гуьнгуьна хутада

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева Кцлар-Манкъулидхурь-Къуьхурьуба рехъ гуьнгуьна хтунихъ галаз алакьалу яз алава тедбирин гьакьиндай серенжемдиз къул члугуьна. 12 агъзур агъали-

яр яшамш жезвай 11 хурь галкьурзавай и рехъ вахтунда кардик кутан патал герек тир къулай шартлар арадал гъанва ва Кцлар райондиз 4,6 миллион манатдин пулунин такьатар чара авуьна. Исятда рехъ гуьнгуьна хтунин къвалахар давамарзава.

Цийи университет

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева Мингечевирдин Гьукуматдин Университет арадал гьун патал серенжемдиз къул члугуьна. И университет Мингечевирдин Политехник Институтдин базадал

тешкилда. Ина муькь университетра авай хътин вири факультетар кардик кутада. Политехник Институтдин база къве вацран къене цийи университетдин балансдиз вугуда. Университет тешкил хьунин гьакьиндай Министрдин Кабинетди 5 ваиралай къулухъ Президентдиз малумат гана кланзава.

Кьилиз акъатда

Огъуз райондин Филфили хурьун агъалирин мурад кьилиз акъатда. Икъван гагъди абуру райондин меркездиз фин-хтун патал гзаф азият члугвазвай. Гила и кардиз эхир эцигда. И йикъара Азербайжан

Республикадин Президент Илгъам Алиева Огъуз райондин Синжан-Хачмаз-Филфили рехъ гуьнгуьна хтун патал серенжем къабулнава. Серенжемдиз къадайвал, райондиз 2,3 миллион манат пул чара авуьна. Цийи рекьби 6 хурьуз, санлай 11 агъзур агъалириз къуллугьда.

Завод эцигзава

Кцлар шегьерда фан заводдин эцигунар кьилиз акъатиз тмил ама. И карханада 35 касдиз арадатлана къвалахдай мумкинвал жедат. Ини аваданлухар Россияда йни Туьркиядай гъанва. Фу гилан аямдин

технологиядиз къадайвал чрада. Заводдин магьсулар хуьн патал 20 тон мал къадай гьамбархана эцигнава.

Сифте вахтара заводда гьар йисуз 5400 тон фу чрада. Къвердавай адан гуж генани артух жедат. Эцигунар тамарун патал Сагьибкарриз Куьмек Гузвай Милли Фондуни 994 агъзур манат кьезиларнавай кредит ахъайнава.

Санлай къачурла, эхиримжи йисара Бакуда 12, регионра 15 цийи заводар кардик кутуьна. Абуру эцигун патал 50,5 миллион манат кьезиларнавай кредит ганва. Исятда и заводри йикъа 794,6 тон фу чразва.

Кцлар райондин Уьнуьгьрин клам

ПАГЪ ЯДА!...

ИМ ВУЧТИН АДЕТ Я?

Играми редакция! Зун асулдай къубави я, амма шумуд йисар я Урусатда яшамш жез. Адет тирвал, циннин гатуз зун жуван хайибурал кьил члугваз хтанвай. Дустуни вичиз Дигагьдал мехъерик эвернава лагъана зазни теклифна. Зи рикляй хабар ганвай ада, гьикъван вахтар тир зун хурьун мехъерик тежез. Дигагь Къуба райондин чъехи лезги хурьерикай я ва ана мехъерарни хъсандиз кьиле тухуда.

Гъенел туькьурнавай дем гзаф гурди тир. Хъсан лезги макъмар ягъизвай. Жегьилри акъван иердиз къуьлзавай хьи. Са арада юкъван яшарин са итмиди макъамчийривай зуьрнедал «Вацран эквер» ягъин тлалабна. Зуьрнедин ван япарихъ галуькайла заз жув цийи кьилелай дуньядал хтай хьиз хъана. Вич гъа и хурьрай тир шаир Муьзеффер Меликмамедован «Зуьрнедикай риваят» шиьрдин цларар зи рикел хтана: «Зуьрне квачир мехъер тахъуй лезгидиз, Зуьрнедин ван гзаф хуш я риклиз зи.» Мад вуч лугун, им тахъана эхиримжи йисара заз икъван хъсан лезги мехъер акурди тушир.

Ингъе садлагъана зуьрнедин ван атлана. Кларнетдал «Вагъзалы» макъам ягъиз гатунна. Са гафни авачиз, мехъерик адет тирвал Азербайжан макъамарни ягъизвай. Амма садлагъана «Вагъзалы» вучиз ягъанатла чун гъавурда акъуьна. Дигагьвийри чаз лагъана хьи, са йис къван я хурье ихътин цийи адет гъатна. Чам деминиз къведамаз и макъам ягъизва. Зун пагъ атлана амуькьна. Сад

лагъайди, «Вагъзалы» азербайжанвийри свас туху-дайла ягъизвай макъам я. Къвед лагъайди, чам деминиз атунини и макъамди къазвач эхир. Виликан йисара чи патара чам деминиз атайла «Чамран макъам» ягъидай тир. Чамра вичин таяртуьшериь галаз къуьлерайдалай къулухъ, «Бахтлу свас» макъам ягъидай ва рушарини гадайри санал къуьлдай. Заз чиз, Дигагьдал гъатнавай деб чи мехъерив къадайди туш. Ша чна жуван къадим адетрик рехне кутан тийин.

Мислим НИСРЕТАН ХВА

Зегъмет акъалт тавуна, са карни арадал къведач.

Лезги халкъдин мисал

Цийивилер

www.samurpress.net

Чешне кьалурзава

Азербай- жандин талу- кь идира- йрин пешекарри кьейд авурвал, алай йисуз ВУЗ- риз имтигъанар гайи жегьилрин кьула кьебеле-

вияр чпин агалкьунралди тафаватлу хьанва. Ци районда юкьван мектебар 1452 жегьилдикай 14- да тафаватлувилелди, 5-да лагьайтла, кьизилдин медалдалди кьилиз акьудна. Институтрик жекьун патал документар гайи 810 кьебелевикдай 48-да 600-далай виниз баллар кьватна. Им Кьебеле райондин мектебрин тарихда виридалайни чьехи агалкьун я. Алаят йисуз 600-далай виниз балл кьватлайбурун кьадар 27 тир. Ци республикада виридалайни гзаф балл кьватлайбурукй сад Вендам хуьрун юкьван мектебдай Хезяле Эфендиева хьана. Ада 700 балл кьватна. 695 балл кьватлайбурук Гьемзели хуьрун мектебдай Зуьгьре Сиражебили ва Кьебеле шегьердин 1-нумрадин юкьван мектебдай Теране Ширинбеили акатзава.

«Кьалаалты» кардик ква

И йикьара Шабран райондин чиле- рал алай «Кьалаалты» сагламвилин ва ял агьунин комплекс кардик кутуна. Ам кардик кутайди мярекатда Азербайжан Республикадин Президент Илгам Алиева иштиракна.

Бакудыви 127 километр ярга авай комплексдин 171 утагь авай мугьманханандин дарамат дуйньядин стандартрив кьадаиди я. 112 гавдин утагьдин 33 кьве, 79 са кас патал тьукьлуьнава. Гьакни ина лап хьсан еридин 12 утагь ава.

Комплексада «Мензер» тьвар ганвай са ресторан ва 3 бар кардик ква. Сагламвал хуьвай ва ял агьузвай меркезда аптек, сувенирин тьукьвенар, маркет ва маса карханаарни ава. «Кьалаалты» комплексдин сагламвилин меркез дуйньядин виридалайни хьсан медицинадин аваданлухрив таьминарнава.

Москвада чьехи мисклин

Россиядин талукь идирайри малу- мат гузвайвал, алай йисан сентябрдиз мусурман уьлквейрин чьехибуру Москвадиз кьведа.

Абуру 23-сентябрдиз Москвадин Ислягьвал проспектади шегьердин виридалайни чьехи мисклин кардик кутунин мярекатда иштиракда. Мярекатдиз теклифнавайбурун жергеда Саудиядин Арабистандин, Иорданиядин, Палестинадин, Кьатардин, Кувейтдин, Туьркиядин, Кьазахстандин, Азербайжандин, Кьиргизистандин, Туьркменистандин, Узьбекистандин, Таджикистандин, Ирандин ва маса уьлквейрин чьехибуру ава. РФ-дин Муфтийрин Советди гайи малуматдай аквазвайвал, мисклин Кьурбанд суварин юкьуз кардик кутуда.

Халкь аватла,
кьегьаларни жеда.

Лезги халкьдин
мисал

Лезги шайрлеринин Азербайжан дилинде yaratıcılıđı

SÖZ SƏRRAFLARIMIZ

Лезги-Азербайжан адаби алақаларинин möhkөm dayaqlara söykөmmiş zəngin tarixi osrlarin dərirliliklərinə gedib çıxır. Klassik lezgi poeziyasını araşdırmış əksər tədqiqatçıların qeyd etdikləri kimi, söz ustalarının hələ qədim dövrlərdən bir neçə dildə yazıb-yaratmaq istedadları ilə seçilmişlər. Doğma lezgi dili ilə yanaşı, ərəb, fars və türk (Azərbaycan) dillərində şərq poeziyasının müxtəlif janrlarında mükəmməl əsərlər yaratmış, adları tarixə düşmüş onlarca lezgi şairinin adı məlumdur. Onların həyat və yaradıcılıqları haqqında məlumatlar, əsərlərindən nümunələr müxtəlif məxazlarda qorunub saxlanılır.

XVI-XVIII əsrlərin lezgi poeziyasının səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri məhz bir neçə dildə mükəmməl poeziya nümunələri yaratmış şairlərin həm Azərbaycanca, həm də Dağıstanda xalq arasında təmin sevilmələri olmuşdur. «Müşkül şairləri» kimi tarixə düşmüş XVI əsrin söz ustaları, XVII əsrin görkəmli şairləri Ləzgi Saleh və Ləzgi Qadir, XVIII əsr aşiq poeziyasının parlaq nümayəndəsi İxrek Rəcəb və başqaları öz yaradıcılıqları ilə əslində lezgi və Azərbaycan xalqları arasında monəvi körpü yaratmış, hər iki xalqın zəngin ədəbiyyatının və mədəniyyətinin təbliğində mühüm rol oynamışlar. Bu barədə tanınmış alimlər Həsən Alqadiri, Əhməd Tahir Əfəndizadə, Mövlud Jarahmədov və başqalarının tədqiqatları maraqlıdır. Həmin şairlərin Həsən Alqadarinin şəxsi arxivindən və Azərbaycan Respublikasının Əlyazmaları Fondundan tapılmış məxsus əsərləri nümunələri bu söz sərraflarının yüksək peşəkarlığından xəbər verir.

XVI əsrdə yaşamış Müşkül İbrahim, Müşkül Əkbər, Müşkül Məhməd, Miskincəli Fəqir, Miskin Vəli və başqa şairlər həm lezgi, həm də Azərbaycan dillərində yazmışlar. Müşkül İbrahim təkcə Müşkül vilayətində deyil, həm də Dağıstanda, eləcə də Şirvanda tanınmışdır.

Onun yaratdığı ədəbi məclisin xoş soracağı uzaqlara yayılmış, o dövrün şairlərinin söz yarış meydanına çevrilmişdir. Lirik şair kimi tanınan Müşkül İbrahimin Azərbaycan Respublikasının Əlyazmaları Fondunda saxlanan qoşmaları klassik poeziyanın gözəl nümunələrindən sayılır.

Müşkül Əkbər üç dildə yazan şair idi. Qədim Müşkül şəhərində anadan olmuş, burada mədrəsədə oxuyub təhsil almış, lezgi dili ilə yanaşı, ərəb və Azərbaycan dillərini də mükəmməl bildiyi bu sənətkarın Müşkül cüngündən tapılan şeirlərini, ələlxüsus də onun «Qan ağlarım» və «Yerdə» qoşmalarını poeziya inciləri hesab etmək olar.

Görkəmli ədəbiyyatşünas-alim, filologiya elmləri doktoru Mövlud Yarahmədov 1987-ci ildə Bakıda nəçr olunmuş «Dağıstan töhfələri» kitabında daha bir tanınmış şair, Miskincəli Fəqir haqqında məlumat verərək, onun Müşkül və Axtı cüngündən tapılmış şeirlərini oxuculara təqdim etmişdir. Dilinin mükəmməlliyi, qafiyə və təşbehlərinin gözəlliyi ilə yadda qalan şairin «Gəldin», «Görünməz», «Ağlaşır» qoşmaları onun zəngin yaradıcılığı haqqında gözəl təsvir verir. Müşkül şairlərinin digər nümayəndəsi, Miskincəli Fəqirlə eyni dövrdə yazıb-yaratmış, «Miskin» təxəllüsü Əkbərin əsərlərindən nümunələr də Axtı cüngündən tapılmışdır. Onların bir hissəsi Azərbaycan dilində qələmə alınmışdır.

Ləzgi dilində şeirləri hələ də xalqın dilində gəzib-dolaşan bu şairlərin eyni məhəbbət və sənətkarlıqla Azərbaycan dilində yazdıqları şeir nümunələrini hər iki xalqın sərəviti hesab etmək olar.

XVII əsr lezgi ədəbiyyatının parlaq simalarından olan Ləzgi Saleh haqlı olaraq Azərbaycan ədəbiyyatının da görkəmli nümayəndələrindən biri hesab olunur. Dağıstanın Kürə vilayətinin Yuxarı Yaraq kəndində anadan olmuş Ləzgi Saleh bir neçə dildə təhsil görmüş maarifçi idi. Qafqazın nüfuzlu təhsil mərkəzlərindən biri sayılan Yaraq

mədrəsəsinə rəhbərlik etdiyi dövrdə Ləzgi Saleh burada ərəb, fars və türk dillərinin tədrisinə geniş yer ayırmışdı. Şərq ədəbiyyatı, Azərbaycan poeziyası haqqında geniş bilgilərə sahib olan Ləzgi Saleh lezgi, ərəb, fars və türk dillərində yazıb-yaratmış istedadlı qələm sahibi kimi tarixə düşmüşdür. Azərbaycan dilində onun çoxlu sayda qoşma, gəraylı, bayatı, mütəəmməs, təcnis və qəzəlləri var. Həmin şeirlərin nümunələri M.Yarahmədovun yuxarıda adını çəkdiyimiz «Dağıstan töhfələri» kitabında verilmişdir. Şairin Azərbaycan dilində yazdığı «Nə bilsin» şeri xalq arasında daha məşhurdur. Öz ana dilini qoyub, fars dilində şeirlər yazan həmkarlarını tanqid edərək, «Ləzgiyə bilməyən farsı nə bilsin?» deyənin şairin misraları bu gün də öz aktuallığını itirməyib.

XVIII əsr lezgi ədəbiyyatının tanınmış simalarından biri olmuş, «Kor Rəcəb» adı ilə həm Dağıstanda, həm də Azərbaycanda məşhur olmuş İxrek Rəcəbin həyat və yaradıcılığını iki xalqa məhəbbət nümunəsi hesab etmək olar. Samur dairəsinin İxrek kəndində anadan olmuş, sonralar Qax rayonunun İlisu kəndində yaşamış Rəcəb aşiq poeziyasına əvəzsiz töhfələr vermiş şairdir. Onun lezgi və Azərbaycan dillərində yaratdığı qoşmalar ədəbiyyatımızın nadir nümunələrindəndir. 1938-ci ildə Bakıda nəşr olunmuş «Qoşmalar» kitabında İxrek Rəcəbin Azərbaycan dilində qələmə aldığı 25 qoşma işiq üzü görmüşdür.

Bütün bunlar belə deməyə əsas verir ki, XVI-XVIII əsrlərin lezgi ədəbiyyatının tanınmış nümayəndələri öz ana dilləri ilə yanaşı, ərəb, fars və türk (Azərbaycan) dillərini də mükəmməl bilməklə yanaşı, həmin dillərdə yazıb-yaratmış, özərindən sonra bir-birindən gözəl ədəbi abidələri qoyub getmişlər. Onların söz əmanətini qoruyub saxlamaq, təbliğ etmək isə bizim borcumuzdur.

Sadaqət KƏRİMOVA

MİSKİNCƏLİ FƏQİR GƏLDİN

Nə müddətdir getmiş idin,
Mənim yarım, sən xoş gəldin.
Məni candan etmiş idin,
Axır edib bihüş gəldin.

Su tək getdin axa-axa,
Canım oda yaxa-yaxa,
İndi durub baxa-baxa,
Maral kimi sərəxoş gəldin.

Bu Fəqiri yad eylədin,
Könlümü bərpad eylədin,
İndi gəlib şad eylədin,
Bir halımı soruş, gəldin.

LƏZGİ SALEH

NƏ BİLSİN

Ay usta, gün usta, söyləyən aşiq,
Ləzgiyə bilməyən farsı nə bilsin?!
Oxumayıb əlif, beyin binadan,
Ədəbi, ərkani, dərsi nə bilsin?!

Özğəni nə bilsin özün bilməyən?
Əyrisin nə bilsin düzün bilməyən?
Danışanda doğru sözün bilməyən
İşin avandını, tərsi nə bilsin?!

Əsil siyasətə də bilməyən,
Məsələrdə nəçə Nəbi bilməyən,
Özünü, sözünü, dəbi bilməyən,
Haqqı, qanacağı, həfsi nə bilsin?!

Bu sında haqq gülə vüsal etməyən,
Canım, haqq yoluna cəfa qatmayan,
Kəbəyə, Bağdada, Saleh getməyən
Şamı, Əzrurumu, Qarsı nə bilsin?!

KÜRELİ İMAM

SƏN YERİ

Sərəndəzi örtmüş təzə könlümü,
Tüüllü gülgəz-gülgəz, Salmi, san yer.
Yerindən oxşatmışam yarımə,
Xallı gülgəz-gülgəz, Salmi, san yer.

Camalın günəşdir, qaşların qəmə,ər,
Aşiq olan məşuq ləbindən əmə,ər,
Qəddinə yaraşır qızıldan kəmə,ər,
Güllü gülgəz-gülgəz, Salmi, san yer.

Gecə-gündüz dəd eylərəm, ay ağa,
Piltə tək yandırım cismim, ayağa,
İmamı sən əldən salma ağaya,
Yollu gülgəz-gülgəz, Salmi, san yer.

LƏZGİLƏR HAQQINDA YENİ NƏŞR

Azərbaycanda 2004-cü ildən etibarən fəaliyyət göstərən «Üfüq-S» təşkilatı respublikamızın müxtəlif dillərdə danışan xalqlarının ictimai təşkilatları, ayrı-ayrı icmaları ilə əməkdaşlıq edir. Həmin xalqların zəngin mədəni irsinin, o cümlədən dillərinin qorunması sahəsində bir-birindən maraqlı layihələrə həyata keçirən «Üfüq-S»-in lezgi dilinin təbliği və tədrisi ilə bağlı fəaliyyəti ictimaiyyətin dərin rəğbətini qazanmışdır.

Təşkilatın bu yaxınlarda üç dildə - Azərbaycan, rus və ingilis dillərində hazırlayıb nəşr etdirdiyi «Ləzgilər» kitabı həmin sahədə atılan addımlardan

biridir. Amerikalı linqvist alim Çak Donetin rəhbərliyi altında,

«Samur» qəzetinin əməkdaşları Sədaqət Kərimova və Müzəffər Məlikməmmədovun müəllifliyi ilə hazırlanan kitabda lezgilərin tarixi, dili, əlifbası, xalq adətləri, folkloru, lezgilərin görkəmli şəxsiyyətləri, lezgi xalqaları, «Ləzginka rəqsi, lezgi mətəbxi və s. haqqında maraqlı məlumatlar toplanmışdır. Gözəl və məzmunlu şəkillərlə müşayiət olunan, nəfis tərtibat ilə seçilən bir rəngli kitab yüksək poliqrafik çapı ilə diqqət çəkir.

Nürəddin ALXASOV

1747-йисан гатфар алуьвай сифте йикъара Дербентдин майдандала виридан велик кудна кланзавай кве жегьил садлагъана юхдиз акъатна. Келедай майдандал гъзвай реке балклар алай яхцур къван лезгиди шегьердин гъакимдин аскерар кукварна жегьилар азадна. Ара акахайла яракъар гъай са клеретди гъакимдин везир майданда тарагъаждай кудна. Адан хурал арабдалди кхъенвай чар алкурнавай: «Хашин.»

Къегьал лезгийрикай кве клеретI туькьурна и крар авурди ва Дербентдин гъакимдик лугъуз тежедай къван швел кутурди Къуба аялатдин Аваран хурьун эгъли Абдулкерим тир. Ада азад авур жегьилар Туьркияда клелна цийииз Къубадиз хтанвай кве лезги эфенди тир. Гуя абур са икърардиз акси акъатзавай ва и карди Ирандин шагъдихъ ялзавай Дербентдин гъакимдик хвел кутунвай.

Са икърардин кърбандар

1746-йисан 4-сентябрдиз Иранны Туьркия ислегъвилдин икърар кутуниз мажбуур хъанай. Вучиз лагъайтла абурун арада киле фейи дъведи и улъвейрик члехи зарар кхурнавай ва икI давам хъувун мумкин тушир. Санлай къачурла, им Кефер-Рагъкъечдлай Къафкъаздин халкъар патал азадвиллини аслу туширвилдин икърар тир. Амма адан и халкъарнихъ зарар кхурдай падни авай. Месела, икърардин 4-пунктун са бязи къетлен шартлара гъам Туьркиядиз, гъамни Ирандиз и халкъарнихъ крарик акахъдай, абурун ихтиярар кваз такъадай мумкинвал гузвай. А пунктун хъенвай: «Лезги халкъ ва а чилерал алай маса халкъар азад ва аслу тушир халкъар я. Абурун крарик акахъна кланзавай. Амма и халкъар кудрагълу Портадиз ва Иран пачагълугъдиз акси экъечайтла ва абурун чаз къарши душманчивилин ниятар ашкъара хъайтла, и пачагълугърихъ абуроз жаза гудай ихтияр ава.» (Килг: АВВР, ф.89, Д.9. С.296, 296 об.).

Хъсандиз фагъум авурла, Кефер-Рагъкъечдлай Къафкъаздин халкъар и икърардин кърбандар хъунухъ мумкин тир. Вучиз лагъайтла икърардидай кьулухъ пуд члехи гъукуматди – Туьркияди, Иранди ва Россияди и халкъар чпихъ ялун патал икъван гагъди тухвай сиясат дегушарна. Абур чпин ниятдин агакъун патал жуьреба-жуьре рекъериз гъил веъена. Туьркиядин алахъунар муькуь кве гъукуматдиндала са къадар тафаватлу тир. I Султан Магъмуда Дагъустандин гъакимар гъилдиз къачуз кланз 1847-йисуз абуроз серенжерар, пишкешар ва пулар агакъарун патал Юсуф паша аниз рекъе туна. Султанди пашавилин титулар гана эвел Табасарандин ва Цахурдин, гуьгъуьнлай маса аялагрин гъакимар гъилдиз къачуна. Ингъе султанди гъикъван алахъунар авунатлани, адалай Къуба, Куьре ва Самур аялагрин лезги гъакимар вичихъ ялз алакнач.

Лезгийрал гъалтайла вичин сиясат са къадар дегушариз мажбуур хъайи султанди абурун велик-кылдик квай са бязи ксариз Туьркияда кьуллугъар теклифна. Адаз хъсандиз чизвай хъи, лезгийр чпел ихтибар ийиз жедай ва кар алакъдайбуур я. Туьрк тарихчи Жевдет пашади кхъейвал, а члавуз са шумуд машгъур лезги Османлы пачагълугъда кьуллугъдик экъечна. (Килг: [Cevdet Paşa.] Tarih-i Cevdet. Cilt VI. Istanbul, 1966. Ч.223).

Лезги аялатри Туьркиядихъ ялзавачиртлани, ина султандин теклифар веревирд ийизвайбуур авачиз тушир. Абур Ирандихъ ал авунлай Туьркиядихъ галаз алакъар мягъекарун генани хъсан я лугъузвай. Ачухдиз ихтин сиясат тухузвай лезгийр Дербентдани авай. Ирандиз

къуллугъиз алахъзавай чкадин гъакимдиз абуркай хуш авачир. Гъавилэй ада Туьркиядин сиясат теблигъзавай са шумуд кас жуьреба-жуьре багнаяр жагъуна кудиз тунай. Эхиримжи гъилера адалай и кар алакначир. Аваранви Абдулкерима адан планар члурнай. Юсуф пашади и вакъидикай I Султан Магъмудаз малумат гайила ада вичин илчи Абдулкериман кыллив ракъурна.

Султандин илчи

Султанди Къуба аялатдиз ракъурай Мегъмет пашади Абдулкерим вири Къафкъаздиз сейли тир Шафи эфендинди кумекдалди жагъурун къетI авуна. Са вахтунда Истанбулда клелай Шафи эфенди гъаф женгчи кас тир. Ада 1742-йисан гатфариз Надир

гъадал члехи кьуллугъар ихтибарда. Хъфиз кланзавайбуурз чпин ватанда медресаяр кардик кутадай куьмекар гуда.

Теклифдикай Абдулкеримаз гъаф хуш атана. «Жуван халкъ савадлу авун патал и мумкинвилликай менфят къачуна кланда.» – лагъана ада. Гададихъ галаз шуд жегъилини рекъиз акъатна. Абуру клелна куьтягъайдалай кьулухъ Лезгистандиз хтана хайи халкъдиз кьуллугъ авун къетIна.

Гуьгъуьнлай малум хъайивал, Абдулкерима дуьз къарар къабулнавай. Туьркияди адан уьмуьрда члехи роль къугъванай. Куьруь вахтунда Абдулкерим эфенди хъиз и улъкедиз сейли хъайи ада алим ва шаир яз хайи халкъдин тарихда лайихлу гелер тунай.

Гелер

I Султан Магъмуда гъакъикъатдани гайи гафундиз амал авуна. Абдулкеримани адан дустариз гъар жуьредин куьмекар гана. Лезги жегъилри эвел вирида санал Туьркиядин машгъур Фатигъ Жамии медреседа клелдиз гатлуна. Ахпа абуркай са пяр келун патал маса медресайрик экъечна. Абдулкерима лагъайтла, эхирдал къван Фатигъ Жамиида клелна. Ина клелдай члавуз гада стлури Ибрагъимахъ галаз таниш хъана. Адалай кве йеи велик Истанбулдиз атанвай Ибрагъим медресадин виридалайин хъсан сукътайрикай тир. Шафи эфендинди тлабуналди клелун давамзавай Ибрагъима Абдулкеримаз вичелай алакъдай вири куьмекар гузвай. Амма абур яргъалди санал хъанач. Жевдет пашади кхъейвал, Ибрагъима 1748-йисуз имтигъан гана Фатигъ Жамиидин муьдеррисвал къазанишна ва Османлы пачагълугъда кьуллугъдик экъечна. (Килг: [Cevdet Paşa.] Tarih-i Cevdet. Cilt VI. Istanbul, 1966. Ч.223).

Пуд йис алаатайла Абдулкеримани имтигъан гана Фатигъ Жамиидин муьдеррисвал къазанишна. Вичиз маса клвалах теклиф авурла ада тади къачунач. Ватандин гъасретда аваз Гъелеб шегъердин кадвиле клвалахун гъикъван четин ятла зун хъсандиз гъавурда акъазва. Диндин кьуллугъар кылдиз акъудзавай гъаф ксари рившетар къачуз, тахиркерини пад хуьз, гъам пачагълугъ, гъамни адан киле авайбуур агъалийрин вилэй веъгъезай и девирда аз ина клвалахун гъаф четин хъанва. Заз ватандиз хъфена, ана жуван медреса кардик кутаз, халкъ савадлу ийиз клан я. Им генани суваб кар жедай. За и чар вал меслят гъун паталди хъфена. Аллагъиди вун хуьрай! Ви стха аваранви Абдулкерим эфенди.»

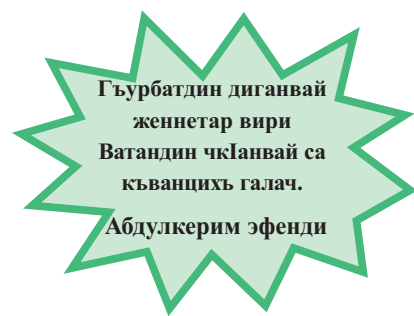
Ибрагъим эфенди и чар къачуна клелайдалай кьулухъ султандин члехи везирдал меслят гъана, Абдулкерим эфендидиз вичин патав кьуллугъ теклифна. Ингъе аваранвиди разивал къалурна адас са шиур ракъурна. Шиурдин эхиримжи бендер икI тир:

Ибрагъим эфенди, члехи стха зи, Ватандихъ члехиди туьгъметиз тахуьй. Гъар са саф кьылдизлиб барабар я ви, Мас аваз хуьрай мад, хифетиз тахуьй.

Девирар залан я, уьмуьрар куьруь, Луьгъуьр хайибур, эл риклет алач. Гъурбатдин диганвай женнетар вири Ватандин чкланвай са къванцихъ галач.

И царарай акъазвайвал, гъурбатда вичихъ кьулай шартлар авайтлани, Абдулкерим эфендидивай ина таб гуз жезвачир. Ватандин гъасретда авай ам. Ватандихъ ялзавай ада. Гъурбатда хан хъунилай ватанда къван хъун хъсан я лугъузвай шаирди...

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ
(Гумъе ама)

Гъурбатдин диганвай
женнетар вири
Ватандин чкланвай са
къванцихъ галач.
Абдулкерим эфенди

Цийивилер

www.samurpress.net

Дарамат туькьурда

Дагъустандин Дербент шегъерда Азербайжан Драмтеатр фадлай кардик ква. Ингъе адан дарамат виликан хъиз гуьнгъуна амач ва цийи кылелай туькьурна кланзава. Га и кар фикрда къуна Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева талухъ серенжем къабулнава. И серенжемдив кдавайвал, Дербент шегъердин Азербайжан Драмтеатр туькьурбурун патал Президентдин иргъитядин фондунай Азербайжан Республикадин Меденят ва Туризмдин Министрстводиз 5 миллион манат пул чара ийида. Драмтеатр туькьурайдалай кьулухъ дуньнядин стандартрив къадай аваданлухрив таъминарда.

Эквни жеда, ядни

Эхиримжи йисара Огъуз райондин меркез ва хуьрер гъам электрикдин экъуьвни, гъамни цив таъминарун патал гъаф крар киле тухъува. Огъуз шегъерда гъар

садахъ 250 киловаттдин гуж авай 2 трансформатор, Керимли хуьре ихътин са трансформатор эцигнава. И муькъара шегъерда мад 2 трансформатор эцигна кардик кутунва. Гила кве трансформаторни эхцигна.

Агъалияр цивди таъминарун патал артезиандин къуяр эгъуьнзава. И йикъара Чалут, Эрменет, Халхал къишлах, Якъублу ва Теркеш хуьрера къуяр эгъуьна насосар эцигнава. Гила Къумлакь, Падар, Къарабалдыр, Синжан, Топ хуьрера артезиандин къуяр эгъуьнзава. Са гафуналди, райондин вири хуьрер цивди таъминарун патал кар алай тедабир киле тухъува

Дербентдикай ктаб

Алай йисан сентябрдиз къадим Дербентдин 2000 йисан юбилей киле тухун патал гъазурилер давамзава. И йикъара Магъачкъаладин «Лотос» чапханади «Дербент – девирриз муьтгъуьгъ тушир шегъер» тгвар ганвай ктаб чапдай акъуднава. Яцлужилдина аваз, ранглу шикиралди туькьурнавай, 2000 тираждалди чапнавай ктабдин автор тгвар-ван авай лезги журналист Абдулафис Исмаилов я.

Ктабдин эвелда РФ-дин Президент В.Путинан Россиядикайни Дербентдикай лагъанвай гафар ганава. Ада къадим шегъердикай лагъанва: «Дербент инсаниятдин цивилизация паталди надир чка я.»

Сифте чивра чи тгвар-ван авай камалгъей Имам Яралывин «Дербент пак ва эбеди шегъер я» макъала ганава. Ктабни гадан куьмекдалди чапдай акъуднавайди я. Гуьгъуьнай ганвай «Къадим Дербент», «Эвел – 5000 йис инлай велик» ва маса макъалайра шегъердин тарихдикай, дербентвийри ам скифрикай, римвийрикай, персерикай, хазаррикай, арабийкай ва маса чапхунчийрикай гъикI хванатла ихтилзатзава.

«Дербентдин гуьмбетар», «Алай девирдин Дербент», «Дербент цийи кылелай клвачел акъалтзава» кылер ганвай макъалайрани къадим шегъердикай гъаф марагълу малуматар ганава.

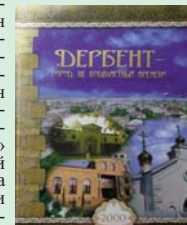

шагъдин къушундихъ галаз женг члурнауй. И касдин, гъаклини стлури Ибрагъимна ва Ахъегъ Магъараман клеретри Надир шагъдин 5 агъзурдалай гъаф аскерар тергнай. И пуд кас къун патал шагъди Къани хандин къушун Къубадиз ракъурнай. Амма женгина Къани хан магълуб хъанай ва кьулухъ элкъвенай.

1743-йисуз Надир шагъ цийи кылелай лезгийр муьтгъуьгъариз алахъайла румынви тарихчи Н.Иоргади кхъенай: «...Шагъди мад гъилера лезгийрал веъгъена, амма лезгийр адан къушундин хура къегъавилелди акъвазана ва абур урусрайини куьмек тлаабна. Надир шагъ Къафкъаздин дерейрай вичин къушун кьулухъ члугъваз мажбуур хъана.» (Килг: Jorga N. Yeshichte des Osmanische Reiches. Nach den Quellen darstellt. Bd.4. Yotha, 1911. Ч. 453).

Надир шагъ Къафкъаздин дъведидай гъил къачуна Ирандиз хъейфайдалай кьулухъ Шафи эфенди вичин клеви дустар тир стлури Ибрагъимаз ва Ахъегъ Магъарамаз Туьркиядиз фена клелун давамарун меслят акунай. Магъарам санизни феначир. Стлури Ибрагъим фенай ва вири Туьркиядиз сейли хъанай. Гуьгъуьнлай Жевдет пашади кхъейвал, «Ибрагъим эфенди са кылликъай Гъелебдин, Шамдин, Меккедин кадвил хътин члехи кьуллугърал акъвазнай.» (Килг: [Cevdet Paşa.] Tarih-i Cevdet. Cilt VI. Istanbul, 1966. Ч. 223).

Га и крарикай хабардар тир Мегъмет пашади Шафи эфендинди куьмекдалди Абдулкерим жагъурна ва адахъ галаз суьгъбетна. Жевдет пашадин малуматрай акъазвайвал, пачагъдин теклиф агакъардайла илчиди лагъанай хъи, султанди Абдулкеримав ва адан клеретIлай 20 касдив вичин гъисабдай клелдиз тада, абуроз кьулай шартлар туькьурда. Келун кылдиз акъудайдалай кьулухъ низ Туьркияда амукъиз клан хъайитла,

MƏNİM QƏLƏM DOSTUM

Dostum Flora! Sənin haqqında danışmaq Azərbaycan mətbuatının bu günü haqqında düşüncələrə dalmaq deməkdir. Zəngin tarixi ənənələri olan, cəmiyyətimizin inkişafında, Azərbaycanda ziyalı təbəqəsinin təşəkkül tapmasında, Azərbaycan ədəbi dilinin formalaşmasında müstəsna xidmətləri olan mətbuatımızın bu gün durgunluq dövrü keçirməsi heç kimə sirr deyil. Bir zamanlar sayca bir o qədər də çox olmayan qəzet və jurnallarımız neçə-neçə istedadlı jurnalistin yetişməsində mühüm rol oynadığı halda, təəssüf ki, son illər kütləvi informasiya vasitələrinin sayının çoxalmasına, onların maddi-texniki imkanlarının genişlənməsinə baxmayaraq, "parlaq imzalar" a təsadüfi hallarda rast gəlirik. Oçerk, fel-yeton, esse janrlarının tələblərinə cavab verən peşəkar yazılar qəzet və jurnal səhifələrində demək olar ki, görünmür. Bunu televiziya və radio jurnalistikamız haqqında da demək olar. Ucuz sensasiya xətinə neqativ halların gündəmə gətirilməsi, mənaviyyətsizliyə rəvac verən verilişlərə geniş yer ayrılması, şou-biznes və kriminal proqramlarının mənaviyyət, maarif, mədəniyyət proqramlarını sıxışdırıb aradan çıxarması günü-müzün reallığıdır. Ağrılı məsələlərdən biri də ədəbi dil normalarının kobudcasına pozulmasıdır. Uzun illərdən bəri dilçi alimlərin cəlalayib xalqın istifadəsinə verdikləri Azərbaycan ədəbi dilinin efrədə, qəzet və jurnal səhifələrində təhrif olunmasını, bayağılaşdırılmasını görmək olduqca ağırdır.

Maraqlı mövzuların qıtlığı duyulan, klassik jurnalistikanın tələblərinə cavab verməyən, mədh və ya qərəz yazılarına meydan açılan bir dövrdə nə yaxşı ki, ara-sıra da olsa əsl jurnalist məqalələrinə, publisist qeydlərinə də təsadüf olunur. Onları səhrada su tapmış adamın yangısı ilə oxuyur, minnətdarlıq hissi keçirirən. Qələmi ilə söz göyərdənlərin, mətbuatımızın bu "sonuncu möhkəm"lərinin həmişəki əzmlə çalışdıqlarına ürəkdən sevinirəm. Onlardan biri sənənsən. Azərbaycanda az adam tapılır ki, Flora Xəlilzadə imzası ilə tanış olmasın. 40 ildən çoxdur ki, oxuculara Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, mətbuatının problemləri, onun görkəmli nümayəndələri haqqında bir-birindən maraqlı və məzmunlu yazılar təqdim edirsən. Öz üslubu, bənzərsiz dəst-xətti, orijinal təhkiyə üsulu ilə seçilən bu yazılarını mətbuatımızın inciləri hesab etmək olar.

Sənin haqqında danışarkən ilk növbədə jurnalist kimi istedadından söz açmaq istərdim. Çoxları oxuyur ki, jurnalist olunsun. Sən isə jurnalist doğulduğun üçün təhsil almısan. Flora Xəlilzadə iliklərinə kimi jurnalistdir, nəyi və necə yazmaq olduğunu bilən qələm əhli. İnsan tələfləri haqqında sən kimi sadə və düşündürücü, obrazlı və maraqlı yazmaq istedad tələb edir. Dilinin zənginliyi, onun çalarlarından səxavətlə istifadə etmək

Tanınmış yazıçı, publisist və şair Flora Xəlilzadə Zəngəzur mahalının Sisian rayonunun Urud kəndində anadan olub. Rayonun Vağədi kənd orta məktəbini bitirdikdən sonra ADU-nun jurnalistika fakültəsinə daxil olub və 1977-ci ildə oranı bitirib. "Azərbaycan təbiəti" jurnalında, "Azərbaycan müəllimi", "Azərbaycan" qəzetlərində işləyib. "Azərbaycan qadını" jurnalının redaktoru, "Azərbaycan" qəzetinin mədəniyyət şöbəsinin redaktoru vəzifələrində çalışıb. Hazırda İctimai Televiziya jurnalist oğlu Bəhrüz Niftəliyevlə bərabər ərsəyə gətirdiyi "Yadigarlar" verilişinin müəllifi və redaktorudur.

bacarığın, maraqlı süjet qurub yadda qalan tərzdə oxuculara çatdırmaq məharətin məni həmişə heyran edib. Mənavi-əxlaqi dəyərlərin qorunmasına, maarifçilik, vətənpərvərlik ideyalarını yayılmasına həsr olunmuş publisist yazılarının oxucuların dərin rəğbətini qazanıb.

Sənin zəhmətkeşliyinə çoxları həssas apara bilər. Məhsuldarlığın bu zəhmətkeşliyinə nəticəsidir. Səni tanıyanlar redaksiya stolu arxasında saatlarla eyni vəziyyətdə qələmə sarıldığını görməyə adət ediblər. Səni bir çox həmkarlarımız forqləndirən bir xüsusiyyət də var: adətən yazılarını birbaşa diqtə edirsən. Diqtə

Sənin publisistikanə nə qədər qətiyyətli və cəsarətliyə, poeziyan bir o qədər kövrək və düşündürücüdür. Əl-vən təşəbbürlü, gözəl bənzətmələri və maraqlı obrazları ilə yadda qalan bu şeirlərdən səmimiyyət süzülür. Onları oxuduqca deyirsən: əsl Flora budur. Çünki seir sairin öz-özü ilə söhbətidir, onun qəlbinin lirik etirafidir. Bu zaman uydurmaya yer olmur.

*Ulu Tanrım, üz tutmuşam adına,
Ürəyimi yaralayan zülüm var.
Mən yurdsuz salarsənmi yadına,
Xəyalımda dağılım bir elim var.*

Bu sətirləri həyəcənsiz oxumaq

prosesində onların redaktəsi ilə də məşğul olursan. Bu da bir istedaddır. Sözləri mənasına uyğun olaraq inci kimi yanaşı düzə bilmək, məntiqlə və rəvan danışmaq hər kəsin hünəri deyil. Bu, natiqlik məharətidir. Sənin ədəbi-bədii gecələrdə, müsəmirələrdə, yubiley tədbirlərində, yaradıcı görüşlərdə, müxtəlif televiziya verilişlərindəki çıxışların orijinallığı və səmimiyyəti ilə seçilir, sevgi ilə qarşılınır.

Dostum, sən mənim üçün vətəno məhəbbətin, ona sonsuz sədaqətin bariz nümunəsin. Qarabağ dərdini şəxsi taleyində yaşamış, doğma yurdu yağı tapdağı altında qalmış həmkarımın həyəcan və ağırları, xoyal və düşüncələri mənə çox yaxındır. 1988-ci ilin noyabrında anan və həmkəndlilərin ermənilər tərəfindən vəhşiliklə yurdlarından didərgin salınanda Şahbuz camaatının söyləri ilə onlar xilas edildilər. Lakin aldıkları mənavi zərbələrdən onları xilas etmək çətin oldu. Az keçmiş anan və digər neçə əzizin dünyalarını dəyişdi. Bu ağrı-acılar səni çox ağlatdı da, iradəni qıra bilmədi. Son illər boyu vətən həsrəti ilə alışa-alışa oxucularına vətənpərvərlik dərsləri keçirən, vətən sevgisi sənin yaradıcılığının ana xəttini təşkil edir.

mümkün deyil. Bu bir bənd adamı iliklərinə qədər sıxıdadır. Onun içindəki ağrıyı duymamaq, o səssiz harayı eşitməmək mümkün deyil.

Ömrün müdriklik çağında, özlərini dost adlandırınların çoxaldığı, ürəyini açma biləcəyini, çiyini söykəyə biləcəyini əzizlərinin isə azaldığı bir vaxtda nədənsə gənclik çağını, tələbəlik illərimin unudulmaz xatirələri ilə bağlı olduğum dostlarımla və əlbəttə ki, səni tez-tez xatırlayıram. O illərdən mənə qalan etibarlı dost sənsən və bu dostluğumuzun 42 illik tarixi var. Biz saatlarla söhbət edərdik. Şeir, sənət, mədəniyyət dünyasına daxil, sevdimiz şairlərin şeirlərini əzbərdən deyər, fikir mübadiləsi edərdik. Bir binada, ayrı-ayrı redaksiyalarda işləyirdik. Sonra bir redaksiyada, bir şöbədə çalışdıq. Yaradıcılıq olan yerdə mübahisələr, fikir ayrılıqları danılmazdır. Bir gün 20 ilin dostlarımızın yolları ayrıldı. Dost itkininin acısını hər ikimiz tələyimizdə yaşadıq. Yenidən dostlaşmağımız uzun çəkdi. Sınımsız budaq gec calanı, amma o, adi budaqlardan daha möhkəm olur. Biz də sınıandıq, bərkə-bərkə düşdük.

1972-ci ildən mətbuatda publisistik və bədii yazıları dərc olunan Flora Xəlilzadə 20 kitabın, yüzlərlə elmi, ədəbi, publisistik, tənqidi məqalənin müəllifidir. Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə o, "Tərəqqi" medalı ilə təltif olunub, "Əməkdar jurnalist" fəxri adına layiq görülüb. Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin təsis etdiyi Həsənəy Zərdabi mükafatının, o cümlədən KİV həmkarlar ittifaqının bir sıra mükafatlarının laureatıdır. O, həmçinin Respublika Mətbuat Fondunun "Dan ulduzu" mükafatı (iki dəfə), "Qorqud" Assosiasiyasının Məmməd Araz mükafatı ilə də təltif olunub.

Sənə mənim qədər kim bələddir: romantik və çilgin, qətiyyətli və kövrək, sən və fikirlər... Ziddiyyətli və mürəkkəb təbiətdə doğulmuş sənənin təbiətiyindir. Sən heç vaxt orta xəttə olursan: ya sevirəm, ya nifrət edirsən, ya dost olursan, ya düşmən. Sözü adamın üzünə şax deyirsən. Bu sərtiliyini, inadçılığını qəbul etməyənlər də var. Mən isə mahz bu xüsusiyyətinə sevirəm.

Flora, yaradıcılıq yollarında 40 ildən artıqdır ki, inamla addımlayırırsan. Həyat səni imtahanlara az çəkməyib. Amma sən əsl jurnalist olduğunuzu dəfələrlə sübut etmişən. Özümdən çox başqalarının həyatını yaşayan, özgə tələlərinin işində özünü daha qətiyyətli hiss edən qələm sahibi. Sənin kitabların özgə tələlərinə məhəbbətdən doğulub. Sənin publisistikandan ibrət götürməli o qədər şeylər var ki.

Telekanallarımızda tərbiyəvi, maraqlandırıcı proqramların az olduğu, bayağı şouların, çal-çağır proqramlarının əfiri zəbt etdiyi bir vaxtda sən İctimai Televiziya "Yadigarlar" verilişini ərsəyə gətirməyin əsl vətənpərvərlikdir. Oğlun Bəhrüz Niftəliyevlə birgə həmin verilişdə görkəmli elm, mədəniyyət, ictimai-siyasi xadimlərinin yadigarlarının xatirələrinə söykənərək tamaşaçılara belə bir fikir təqdim etməyə çalışırsan ki, el üçün, xalq üçün yanamlar unudulmur. Böyük sevgi və qədərbilənliklə hazırlanan bu verilişlə sən tamaşaçıda tarixi keçmişimizə, mədəniyyətimizə maraqlı oyaq, rəvan və səlis danışığımla Azərbaycan ədəbi dilinin normalarını pozanlara meydan oxuyursan. Həmin verilişlə bizi həsrətlə ötən günlərə boylanmağa məcbur edirsən. O illərdə qalan təmiz hissələr, gözəl mədəniyyət, duyğular aləmini yada salırsan. Bəlkə də səni qələmə daha möhkəm sarılmağa məcbur edən həmin hissələrdir. Sən yazmısan, çünki bunu yaxşı bacarırsan.

Bir neçə gün əvvəl sənin ad günün idi. İlahi, 60 yaş nə tez tamam oldu? Amma sənə 60 yaş vermək olmaz. İllər səni heç dəyişməyib. Bəlkə ona görə ki, əksər qadınlar kimi ənlik-kirsənlə arın yoxdur? Eşitməmiş ki, efrə çıxmaq üçün məcburi sayılan qrim proseduru kənlünce deyil. Çəkiliş bitən kimi az qala qaça-qaça gedib makiyajı yuyursan. Bunu ancaq sən edə bilərsən.

Flora! Mənim qələm dostum, 60 yaşın mübarək! Sənə - yorulmaz söz adamına nə arzulanmaq olar? Həmişə qəhrəmanlarına ürəkədlusü diləklərin qoy sənin də payın olsun. Xəyallarında canlandırdın, əsərlərdə yaratdığın xoşbəxtlikdən tanırsən sənə bol-bol baxış etsin. Ən əsası isə sənə könlül rahatlığı, qəlb sakitliyi və səbr arzu edirik. Meyarların dəyişdiyi, dostların azaldığı, çox şeylərin təmənnaya söykəndiyi bu dünyada nə yaxşı ki, varsan.

Sədaqət KƏRİMOVA

ФЕСТИВАЛЬ КЫЛИЗ АКЪАТНА

Ахцегъ «Самур» жегьилрин ял агьунин комплекда кыле фейи «Лезги сес» фестивалди уфтан хьайнбур хьана. Дагьустандин лайнхлу муаллим Магьмуд Абдулкеримован тьваруних галай «Просвещение» фондунин регьбервилек кваз ва гьадан пулунин такьатралди тухвай марекатдин тешикат комитетдин кыл вичихь зурба алакь-унар авай вокалист Селим Аллагьаров, жюри-

дин кыл сейли композитор Мегьамед Гьуьсейнов тир. Жюридик манкни халкьдин артист Тарлан Мамедов, маничияр Алиа ва Руслан Пирвердиевни квай.

Марекатда Ахцегь, Мегьарамдхурь, Докьузпара роюнрин регьберри иштиракнай. Жемиле Жакаевади ва Вадим Батманова тухвай марекатдал уфтан хьайнбурун тьварар ачухарна. Халкьдин манияр номинациядай сад лагьай чка Наира Рагьмановади ва ашукь Шемшираз, кьвед лагьай чка Тагьире Магьарамовади ва Назлу Шахбановади, пуд лагьай чка Ашукь Алиханаз гана. Эстрададин вокалдин номинациядай Камилла Мурсалова, Лилля Султанова, гьакни Медина ва Наиля Шагьмурадоваар тафаватлу хьана.

Айнур БАЙБУЛАТОВА

ЧИ БАРКА

И йикьара лезги халкьдин кьегьал хва Имам Яралиев кыле аваз Ахцегь шегьерда кыле фейи «Шарвили» эпосдин сувар генани гурлуди хьана. Агьзурралди инсанри иштирак авур суварихь чи тьвар-ван авай алим, Россиядин Илимрин Академиядин Дагьустандин Илимдин Меркездин грамматикадин ахтармишунар кыле тухудай отделдин илимдин чьехи кььулугь-чи, филологиядин илимрин доктор Фаида Гьаниевади «Шарвили» премия гана.

Фаида ханум 100-дав агакьна илимдин макьалайрин, са шумуд ктабдин автор я. Алимди чи хьурерин нугьатар ахтармишунин кардик иллаки чьехи пай кутазва. Адан «Хиналугь ва урус чьалан словарь», «Отраслевая лексика лезгинского языка», «Крушский говор лезгинского языка» хьтин ктабар лугьуз тежедай кьван кьиметлу илимдин чешмеяр я.

Чна «Шарвили» премия кьачур чи сейли алим, ара датгана вирибуруз куьмек гузвай умун кьилихрин инсан, чи редакциядин дуст Фаида Гьаниева риклин сидкьидай тебрикзва, адаз чандин сагь-

вал, илимдин рекьий мадни чьехи агал-кьунар Гьалабзава.

«Самур» газетдин коллектив

СПЛАВ НА ПЛОТУ

В июле известные врачи из Азербайджана, кусарчи Низами Рустамов и Чингиз Абдуллаев, чакмазец Рафик Мадатов и бакинец Рафик Ханкишиев, совершили путешествие в Волгоградскую область. Встречал их в Волгограде также выходец из Кусаров Фирудин Абдуллаев. Дружья вот уже несколько лет устраивают пешие походы по горам, путешествуют на велосипедах, сплавляются по Дону, путешествуют по городам Азербайджана и России, каждый раз вовлекая в свою кампанию все новых ценителей здорового образа жизни. В прошлом году друзья приглашали в гости к себе, в солнечный Азербайджан, депутатов-бизнесменов из городов Урюпинск и Волгоград. Они познакомили гостей с красотами нашей природы, постарались показать им настоящие кавказское гостеприимство. Гости из России побывали на лезгинской свадьбе. Они были впечатлены культурой и традициями нашей страны. Такие встречи невозможно переоценить, ведь они укрепляют дружбу между народами и разрушают сложившиеся стереотипы.

На реке Хопер был подготовлен плот, специально сооруженный для этого сплава. Капитаном «плотилин» был Урюпинский бизнесмен и депутат Игорь Юхневич. С дисциплиной в команду все было достаточно строго: все по очереди гребли, рулили, готовили еду, мыли посуду, чистили палубу, организовывали досуг, добывали еду ловлей рыбы, разбивали и собирали палатки на берегу. Все пять дней сплава по ночам лил дождь, днем же было солнечно.

Друзья не устали поражаться красотам реки Хопер. Тихая, в основном неглубокая, местами глубиной до 4 метров чистая река, шириной 30-50 метров, окруженная лесами. Время от времени «плотилин» выходила на берег. Периодически нас встречали местные казахи ансамбли с хлебом и солью и жгучими казачьими песнями и плясками. Гости познакомились с казачьим бытом, вечерами играли в разные настольные игры. Естественно, о распитии спиртных напитков и речи не было. Время было решено тратить на полезные дела. Например, команда собирала мусор в окрестностях, проявляя бережное отношение к природе. У нас было достаточно времени, чтобы делиться впечатлениями, радоваться общению, узнавать новое и полезное друг у друга.

На следующий день была запланирована поездка в Элисту – столицу Калмыкии, в 320 км к Югу Волгограда, в сторону Дагестана. Там нас встретил доктор Володя, калмык, одноклассник доктора Рафика Мадатова. Володя по традиции надел на наших докторов белые шарфы и наполнил национальным калмыцким чаем -

джомба, прямо на капоте машины. Одноклассники, встретившиеся вновь через 35 лет, даже прослезались. Доктор Володя длительное время работал ведущим хирургом в районах Калмыкии. Он устроил нам великолепную экскурсию по историческим местам.

Мы узнали, что калмыки являются потомками ойратских племен, исповедуют буддизм, были когда-то воинствующими кочевниками и создавали за всю свою историю 5 государств. А во время Великой Отечественной Войны были несправедливо сосланы в Сибирь. Им не разрешалось даже говорить на родном языке, и теперь мало кто его знает. Мы побывали у памятника Остапу Бендеру.

На обратном пути посетили музей-заповедник Старая Сарепта. 250 лет назад по указу Императрицы Екатерины II, сюда - в безводные, летом знойно жаркие, а зимой невозможно холодные степи, были отправлены 5 миссионеров, затем к ним примкнули еще 40. Они должны были обратить кочевые народы в лютеранство. Но, за все время им удалось обратить в свою веру не более 10 калмыков. Однако сарептяне были высокообразованными и глубоко верующими. Они считали, что для лучшего служения Христу, необходимо давать миру товары и услуги лучшего качества. По их мнению, только тогда люди поверят им. Они искали воду и нашли ее глубоко в Ерининских холмах, стали строить образцовые дома, по предварительному планированию, в виде креста. В центре креста был фонтан с чистой, фильтрованной водой, которая по глиняным трубам поступала в дома. Сарептяне путем селекции вывели лучшие сорта горчицы и винного винограда. За короткое время пришельцы превратили это место в культурный и оздоровительный центр. Отсюда продукты возили прямо к императорскому столу...

Наша земляки побывали в лютеранской церкви в Кирхе. Пастырь церкви отец Олег рассказал, что древние сарептяне - Гернгуттеры, были строгих нравов, одевались строго, женщины и мужчины заходили в церковь через разные двери, женились по жребью. Это самая малая часть того, что узнали наши земляки в России за 9 дней. Но ощущение и впечатления наших докторов трудно выразить словами. Немного уставшие, но с морем впечатлений и огромным зарядом позитивной энергии они вернулись домой.

Фирудин АБДУЛЛАЕВ, г. Волгоград.

ДАНА БИР УГУР

“Ləzgicə-azərbaycanca lügət” kitabı çapdan çıxanda redaksiyamızda ilk zəng çalanlardan biri bacarıqlı qələm sahibi, veteran jurnalist Elza Muradağayeva oldu. Onun təbriki, kitab müəlliflərinin zəhmətində verdiyi yüksək qiymət bizi rıqqətə gətirdi. Amma Elza xanım telefon zəngi ilə kifayətlənmədi. Bizi təbrik etmək üçün redaksiyaya gəldi. Səmimi söhbətdən sonra lügət haqqında fikirlərini qələmə aldıqı bir məktub təqdim etdi. Aşağıda həmin məktubu dərc edirik.

Hörmətli redaksiya! Bu il “Azərbaycan” nəşriyyatı tərəfindən çapdan buraxılmış “Ləzgicə-azərbaycanca lügət” moni və yaxınlarımız son dərcə sevindirdi. Çünki neçə illər idi belə bir nəşr gözləyirdik. Biz bunu lügətçilik sahəsində böyük uğur kimi qiymətləndiririk. Əvvəllən, belə iri həcmdə, 70 min lügət vahidindən ibarət kitab ləzgi lügətçiliyində ilk dəfədir ki, nəşr olunub. Digər tərəfdən, onun hazırlanması üçün geniş bazadan, 1950-ci ildən indiyədək nəşr olunmuş onlarca lügətdən, xalqdan toplanmış sözlərdən, dövrü mətbuatdan, elmi-texniki ədəbiyyatdan, ümumiyyətlə, uzun illər boyu toplanmış materialardan istifadə olunub. Lügət bizim bildiyimiz yüzlərlə qədim xalis ləzgi sözləri salınıb. Kitabın dəyəri həm də ondadır ki, burada indiyə kimi nəşr olunmuş ləzgi lügətlərində rast gəlmədiyimiz minlərlə söz var.

Bələ bir kitabı ərəyə gətirmək böyük zəhmət tələb edir. Tanınmış yazıçı-jurnalistlər Sədaqət Kərimovanın və Müzəffər Məlikməmmədovun gərgin zəhmətinin nəticəsi olan “Ləzgicə-azərbaycanca lügət” hər birimizin stolüstü kitabına çevrilməklə doğma dilimizin dirinliklərinə yiyələnməkdə bizə yaxından kömək göstərəcək. Ona görə də qələm sahiblərimizə təşəkkürümüzü bildirir, onlara yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Mənə elə gəlir ki, gələcəkdə “Azərbaycanca-ləzgicə lügət”də hazırlanmalıdır. Bələ olsaydı, bu sahədə iş tamamlanar və sonradan daha bir neçə dilli lügətin hazırlanmasına zəmin yaranar.

Elza MURADAĞAYEVA, jurnalist

КВАХЪНА ЧИ ГЪИЛЕВАЙ ДЕГЪ ЧАВАН ХАТИАР...

Лезги Бегълул

ЯШ ХЪАЙИ ЧАВУЗ

Жув жегъл-жаван тир, къайгъусуз вахтар,
Гъар гъинихъ фейтган ахъа тир бахтар,
Гъилерал алай зун, агъа тир тахтар,
Къамар-мадар течиз "гъваш" хъайи чавуз.

Чир хъанач аз йисар акъатна гъикIа,
Гузвай тир аз къимет гъарада сакIа,
ТIал течиз, квал течиз, тан аваз якIа,
Къиметдай аватна "гъваш" хъайи чавуз.

Гъавурда акъуна пудкъад хъайила,
Тандавай тIалари хабар гайила,

Къекъведай кас женни икъван кайила,
Къыл вахтсуз лацу яз, яш хъайи чавуз.

Гзаф я риклевай эрзиман-мурад,
Чир хъана аз гила жувандни-чарад,
Зун кузвайд "дустар" я и яшда парад,
Къыл зурзас, гъилени лаш хъайи чавуз.

КIАН ЖЕМИР

Чилерал инсанрин пара я гунагъ,
Гъар садан шагъидни цаварал Аллагъ,
Къан къуна садрани лугъумир валлагъ,
Салам гай касдивай селем кIан жемир!

Пул пара жердавай артух жез иштагъ,
Ийизвай гъар са кар батIулни гунагъ,
Эх женни и крар, лагъ вуна Аллагъ?
Нефсер аIун тийиз алем кIан жемир!

Меккедал физ-хквез, сив къаз, капI ийиз,
Терездал алцуриз, агIуз, таб ийиз,
Иер зенендикай "сигъе" паб ийиз,
Хъвазавай ядни кваз земзем кIан жемир!

Бегълул вич лукъман я, ширини дарман,
Чун гъар сад дуньядиз вад йикъван мугъман,
Зун кIани дустариз зи чанни къурбан,
Миннет хъуй, къвез завай къелем кIан жемир!

ЧИР ХЪАНА

Фагъумна рикливай алатай йикъар,
Гъавурда акъурла хъана зи рикI тар,
Кесибрин къуьнерал ала залан пар,
СакIани акъатдач адан чандиз чим,
Чир хъана и чIехи дунья тирди ким!

Накъвар гъа накъвар я, чилер гъа чилер,
Дегихъ хъайд къвез-хъфир акъулсуз къилер,

Ахъа яз таквадай буьркуь тир вилер,
Цайлаханд чкадал амукъдайди хъуьм,
Чир хъана и чIехи дунья тирди ким!

Садбуру кIвалахиз , садбуру кIватIиз,
Нефсер аIун тийиз, чилер кватI-кватIиз,
Эхирда зинданра епинкай кватиз,
Бубайрин гапурри къакъара къаз хъим,
Чир хъана и чIехи дунья тирди ким!

Лагъ вуна, чIалахъ жер са кар аматIа,
Гъакъинин мизандик уьнуьгъ куматIа,
Гъахъ акъаз лагъай гаф ялахъ кIаматIа,
Мисал из кIрамдай гъим къалуурин, гъим?
Чир хъана и чIехи дунья тирди ким!

ХЪАНАЧ ЛУГЪУЗ

Нефсинин лукI хъана къекъвезва инсан,
Вичелай гъейри мад сад акван тийиз,
Веьена кIвачерик намусни-виждан,
Гъахъ гафун гъавурда акъаз кIан тийиз!

Кутаз кIанз рехнеяр диледин чIалак,
Парабуру хъанва къе кватIи-кватIар,
Акъазвай крарин лагъ гъикI жен чIалахъ,
Гъуд хъиз кIватIал хъана санал ван тийиз!

Квадарна чна чи багъа тир затIар,
Гъавилий авуна чун кватIи-кватIар,
Къахъна чи гъилевай дегъ чIаван хатIар,
Ава чун къени тир крар цан тийиз.

Гъилевайд къакъудна хуьз хъанач лугъуз,
НикIери цаз гъана гуьз хъанач лугъуз,
Чарадаз пай гана нез хъанач лугъуз,
ЛукI хъана ама чун "хатур" хан тийиз!

КIАН Я ЗАЗ

КIан я аз рагъ хъана нур гун чилериз,
КIан я аз акъул гун пичIи къилериз,
Темен гун акъулу веледар авай
Дидейрин, бубайрин чими гъилериз.

КIан я аз къвал хъана чикIин никIериз,
КIан я аз атир гун вили цуьквериз.
Уьмуьрдин верцивал кIанарун патал
Гъахъ ийин жегълрин къени рикIериз.

КIан я аз нагагъдай цайлапан хъана
Алугин пехилвал, ийин кармашар.
КIан я аз дуньядиз вили инсанар
Сад-садав агудна ийин юлдашар.

КIан я аз гъар хуьре мехъер-мел хъана,
Цаварай хъсанвал къурай сел хъана.
КIан я аз рикливай, зи кIани дустар,
Гъар садан далудихъ вичин эл хъана.

Бахтияр РЕГЪИМОВ,
Исмаиллы райондин
Къалажух хуьр.

ФИЛЬМ ЧIУГУНВА

Азербайжандин Милли Илимрин Академиядин Фольклордин Институтди Къубадин чувудар яшамин жезвай посёлкада чкадин халкъдин фольклордиз талу-къарнавай фильм чIугунва. «Къуббеддин чувудар» тIвар ганвай фильмдин режиссёр Къасим Гъажи, оператор Агъа Бабаев я. Фольклор кIватIзавай жегълдин роль тамамарзавайди Мирсагъиб Агъазаде я. Пешекарри лугъузвайвал, фильм хъсанди хъанва.

Фольклордин Институтдин кIвалахдарри республикада яшамин жезвай чара-чара халкъарин фольклордиз талуьк фильм чIугунин кIвалах давамарзава.

Халид АГЪМЕДОВ

АВАЗ ХЪУРАЙ!

✉ Гъар гъилера «Самур» газет къачурла аз дуньяяр бахш авур хъиз жеда. Ада чаз чи тарихар, куьгъне адетар чирзава. «Самур» халкъ патал лезги чIалан мектебдиз элкъвенва. И йикъара адан кIвалахдарри «Лезги чIаланни азербайжан чIалан гафарган» чапдай акъуднава лагъайла аз гъикъван хвеша хъана. Им гафарган туш, чи халкъ патал кжахнавай зурба гуьмбет я. Гъавилий аз «Самурдин» кIвалахдарриз алхишзава. Газет кIелзавай вирибуруз барка ийизва и ктаб. Куь кIвалера ихътин лезги газетарни лезги ктабар мадни пара хъурай. Аваз хъурай чи халкъ, чи чIал!

Абдулсин АСЕТОВ,
зегъметдин ветеран.
Баку.

ЧИ ФИЛОСОФРИКАЙ КХЪЕНВА

✉ Играми редакция! Са шумуд йис инлай вилик Къубада юкъван мектебда кIелдайла «Самур» газетдиз закай макъала акъатна. Гъа макъалада аз са шумуд чIал чизва лагъана кхъенай. Гъакъикъатдани аз жуван хайи лезги чIал хъиз, азербайжан, урус, ингилис, поляк, лагъш чIаларни хъсандиз чиди. Исаяда Вильнюсда яшамин жезватIани, аз «Самурдин» вили нумаряр кIелзава. И мукъвара дустари аз «Лезги чIаланни азербайжан чIалан гафарган» ракъурна. Акъван хвеша хъана хъи чи хизандиз. Гзаф къиметлу ктаб я. За ва Вильнюсда яшамин жезвай лезгийрин ихътин гафарган арадал гъанвай чи къелемгъилериз – Седакъет Керимовадиз ва Муьзеффер Меликмамедоваз разивал къалурзава ва абуроз цIийи агалкъунар тIалабзава.

Авайвал лагъайтIа, «Самурди» аз хайи чIални хайи тарих гзаф кIанарна. Гъеле Англияда университетда кIелдай чIавуз аз и улкъведин энциклопедиядай ва са бязи ктабрай лезгийрин гъакъиндай

малуматар гъатна. Месела, а чешмеира Къафкъаздай акъатай машгур философрин арада лезгийрикай Али эфенди Гиливдин, Омар Гъуьсейинован, Жамал Мутагирован, Абдусалам Гъуьсейинован, Агъед Агъасеван, Осман Эфендиеван, Анвар Агъмедован тIварарни гъатнава. Жечни «Лезги философ» рубрикадик кваз абуруйкай «Самур» газетда макъалаяр чап авуртIа? Мумкин я XIX виш йисан машгур лезги философ Али эфенди Гиливдин ва а девирдин са бязи маса лезги философрин гъакъиндай квез малуматар гъат тавун. Гъат тавуртIа, са бязи материалар заваяни газурна ракъуриз жеда. Ингилис чешмеира ихътин делилар авачиз туш. Авайвал лагъайтIа, дуньядин философидин илимдихъ пай кутур алимрин арада лезги философари хъуни захъ ва зи дустарихъ, гъар са лезгидихъ дамахъ кутазва. Къуй ихътин сейли алимар «Самурдин» кIелдайбурузни чир хъурай.

Эмиль ШИРЗАДАН ХВА,
Вильнюс шегъер

ШИКИЛРИН ГАФАЛАГ

Икъван гагъди туьквенра аялар патал анжахъ къвед, пуд ва къуд чIалал гафар чирзавай ктабрал дуньяяр жезвай. И мукъвара «Şərq-Qərb» ASC чапханади «6 чIалал шикилрин гафалаг» тIвар алаз азербайжан, урус, ингилис, фарс, араб ва француз чIаларал аялар патал ктаб чапдай акъуднава. Адан автор АлIона Гъажимурадова я. Вичиз хайи лезги чIалалай гъейри са шумуд къецепатан чIаларни хъсандиз чизвай А.Гъажимурадова КIлар райондин Манкъулидхуьрай я. Са шумуд йисузу ООН-дин Бакудин офисда кIвалахай ада вичин алакъунар аялар патал ктабрини серфзава. Ктабрин къетIенвилерикай сад ам я хъи, ина 41темадиз талуьк шикиларни ганва. Гъавилий ада шикилрин куьмекдалди са шумуд чIалал гафар чириз куьмекзава.

Роза ГЪАЖИМУРАДОВА

КВЕЗ ЧИДАНИ?

Лезгийрин ашукърин поэзиядихъ агъузур йисарин тарихар ава. Чи эрадал къведалди V в.й. яшамин хъайи Ивита тIвар алай лезги мазан (ашукъ) вили Къафкъаздиз сейли хъанай. 1797-йисузу Шиллера (немсерин шаир) адакай баллада кхъенай.

Ашукърин поэзиядин чал агакънавай сифте чешнеяр III-V асирра теснифнавайбуур я. XV асирдин эвел къилера яшамин хъайи Минрагъ Къемера "Мазан" лагIаб алаз ширав кхъенай. XVI-XX виш йисара уьмуьр гъалай Мискин Вели, Лезги Къадир, Яцугъ Эмин, Лейли Ханум, Къуьхуьр Санл, Цилинг Бука, Лукъман Худатви, Мазали Али, Ихрек Режеб, Катрух Искендер, Уруж ТIгиьиржалви, Ашукъ Ягъя, Ашукъ Абдуллагъ, Ашукъ Абдул, Ашукъ Рубаба, Ашукъ Ширин, Ашукъ Нуьсрет хътин сеняткарни туькIурнавай къушмяярни дастанар чи ашукърин поэзиядин инжияр я. Алай вахтунда абурун рехъ Ашукъ Адил, Ашукъ Шемшир, Ашукъ Осман, Ашукъ Алихан хътин сеняткарри давамарзава.

САМУРДИН МЕКТЕБ

Ярия вилерал хъиченвай ракыннин нураи ахварай авудна. Кланз-такланз меселай кьаргана ахьа дакардин агатна. Адан япарихъ зуьрнедин ван талуькна. Зуьрнечиди са нин ятлани кьавалай «Эжунар» агъыз, мехьерин чав чукурзавай.

«Югъ хуп! хьсандиз ахьа хьанва!» - лагана руша вичи-вичиз. – Яраб мехьерарзавайди вуж ятла? Гьа-а-ан, Ибрагьим халуди гададиз свас гьызва. Рушар вири гьана ава жеди.

Дидедай чранвай какажри чар авай фу тьуьна, вилелай чайни хьхана Ярия Ибрагьим халудин кьвал галай-нихъ фена.

Ина мехьерин гьазурвилер аквазвай. Чехи кьажгьанра шурвар чразвайди гьим, хьрак фу чразвайди, нагьарриз иситла акьудзавайди гьим. Жегьилри свас акьахна кланзавай лацу шивдин фири эвгъиз, цуьквер галкуриз, адакай киф хразвай. Гьенел кат-галтудайвай кьвалин-вириин кьула Яриядиз садагьана чамран вах Сейли акур хьиз хьана. Авайвал лагьайтла, Сейли вич ваь, адан гьилихъ галайай цлар-цлар гузвай цам.

Муьжуьд йиса авай Яриядиз вичин уьмуьрда икьван нер зерят акулачир. «Ихьтин цам захъ хьанайтла, залай бахт-таварди жежир, са герендани хьуддачир за ам», - хьиларзавай Ярияди.

- Ярия, ша, чамран бадеди иситлаяр пайзава аялриз! - лагьана эверна адаз рушари.

Тухдалди иситлаяр, тпунутлар тьуьна, ниянхъ деминиз кьведа лагьана рушарин гьармад санихъ катна.

Варарай кьесел эжечлайла Яриядиз векедин арада цлар-цлар гузвай са вуч ятлани акулна. Мукьув агатайла ам вичин вилерин члалахъ хьанач: шумьгьедин тарцин кланик, векедин арада кьенетна-цам авай.

«Жедай кьвалаа я жал?! Заз ихьтин бахт?»

Ада вилериз гьуд гана мадни килиг хьувуна. Цамуни рекъ гузвай. Ярияди садазни таквадайвал ам чилелай кьачуна жибинда туна, тадиз арадай акьатна.

Рехъди физ-физ ада фикирзавай: «Рушар пехилвилей пад жеда гила. Ихьтин цам абуруз ахварайни акур-ди туш».

Адаз вири дуьньядиз чав чкьуриз кланзавай. Адан вилерикай вичи цам гьилик кутуна деминик гьикл кьуьлерзаватла карагзавай.

Кьвенкьве адаз рушарив агакьна «вичин» амарат абуруз кьалуриз клан хьана, ахпа и фикирдилей гьил кьачуна кьвализ хьфена. «Дидедай акуртла, ада заз ахмуьрарда. Ваь, ван акьудна кландач», - фикирна руша.

ЦАМ

(Гьикая)

Абурун салан агьа кьиле рехи тутун тар авай. Таран юкьни-юкьва, пешерин арада, яцлу хилел Ярияди кума тьукьубнавай. Инаг адан рикл алай чка тир. Гагь-гагь руш ана хьилриз фидай. Таран хьалхьамда лагьайтла, чнебан муг авай. Гьа мукьва цам чуьнуьхарна, ам кьвализ хьфена.

Вуч авуртлани, фикир хьалхьамда авай рушан. «Садазни жагьаначир-тла...», - гьалаб кьачузвай адан рики.

Салай са гьвечи ван атун кумазни Ярияди багьдихъ чукурзавай.

«Уф, и цамуникай жагьана вучдай?! Ада хьехши ийдай чкадал хажалат гьызва хьи. Вучда адакай я садаз кьалуь-

риз тахьай, яни гьилихъ кутаз тахьай...» - фикирзавай Ярияди пашмандаказ.

Югъ яни хьанвай. Ибрагьим халудин кьвалин вилик дем гразвай. Ярияди магьледин рушарихъ галаз ина авай. Чамран мукьва-кьилияр вири лугьуз-хьуьрез, кьуьлериз шад тир.

Са Сейлидин вилера гьам авай, адан чин хьуьрезвачир. «Им аку садра, стхадин дем я, вахан чин хьуьрезвач», - лугьуз кушкурарзавай кьулуьхъ акьвазна-вайбуру. Абурукай сада лагьана: «Ак! лугьумир, ада кье вичин стхадин савкьваг тир цам квадратнава, гьавилей язук рушан кьарай атанва».

И гафар ван хьайи Ярия регьуьла чилерай-чилез фена. Рушариз вич исетда хьведа лагьана, ам тадиз кьвализ хьфена. Салаз агакьайла, кал хьиз тараз акьахна. Хьалхьамдай цам акьудна ам жибинда туна.

Тарай хьадарлайла чиле акьур рушан мет алаж хьана. Ингье адан вилериз тлал-квал акьазвачир. Адаз тадизвай. Демнавайбурун кьула ада Сейли жагьурзавай. Ам акурла Ярия хьехшила адаг агатна:

- Сейли баха, заз им шумьгьедин тарцин кланикай жагьана, - лагьана Ярияди вичин капаш ахьайна.

Яриядин гьиле вичин цам акурла Сейлидин вилерай хьехшивилин накьвар авахьана. Ада Яриядин хьукьвериз темен гана:

- Пара кьван сагьрай вун, чан Ярия! Буна заз гзаф хьехши авуна. И цам заз багьада кьван ваз чир хьанайтла!..

Ахпа ада вичин туплуьхъ галай гиминдин туплал хьудна Яриядин капашда туна:

- Ваз хьуьрай. Заз икьван хьехши авурдай, - лагьана ада. Ярияди туплал кьачунач. Адавай гафни лугьуз жезмачир. Вичиз Сейлидилейни гзаф хьехшивай. «Масадз хьехши авуни инсан икьван шадарда жал?» - лугьуз фагьумзавай Ярияди. Гила адаз халисан амарат вуч ятла чир хьанвай.

АЗИЗРИН Севда

Чирвилер кьачузвайдан гьар са югъ са уьмуьр я.

Лезги халкьдин мисал

РИКИЕЛ ХУЬХ!

Лишандин ибараяр

Лезги члала манадин жигьетдай жуьреба-жуьре ибараяр жеда. Абурукай садаз, лишандин ибарайриз килигин.

Гзаф дуьшуьшра лезги члалан ибарайра авай табий ва килин гафар асул падежда авай существительныйрикай жеда: *устлар гада, мусурман тим, ципиц багьлар* ва мсб. Ихьтин ибарайра асул падежда авай табий гафуну асул падежда авай килин гафуналди лагьанвай шейинин лишан кьалурда ва предлоденида, прилагательниди хьиз, определенидин везифа тамамарда. Гьа асул падежда авай табий гафарни падежриз дегихъ жедач: *лезги халкь, лезги халкьдиз, лезги халкьдин*; гьекьина: *мекьи гьава, мекьи гьавадин, мекьи гьавадал* ва мсб.

Кьве гафни асул падежда авай тьварциин ибараярни манадин жигьетдай гьар жуьредин-бур жеда.

1. Аслу гафуну инсанди ийзивай кар, кеспи кьалурдайбур: *чатухьан стха, хитехьан Кьурбан, устлар Берали*.

2. Табий гафуну гьуьлерин, вацларин, вирерин, ериирин ва маса чкайрин тьварай кьалурдайбур: *Каспи гьуьль, Дербетин гьезгер, Самур вац, Стлал Сулейман, Хуьруьз Тагьир* ва мсб. Адет яз, ихьтин ибарайра табий гаф килин гафунин вилик жеда.

Аслу гафуну яшамин жезвай чка, ери кьалурдай ибараяр лезги члала тгимил ава. Абурукай адет яз, машгьур шаир, алим, композитор ва ихьтин маса ксарикай рахадайла, менфят кьачудна. Амай дуьшуьшра инсан яшамин жезвай чка кьалурун патал табий гафунихъ суффикс -ви галаз кьхьид: *чухьверхуьруьнви Рамазан, Кхириви Агьмед* ва мсб.

И ибарайрихъ, лишандин манадиллай алава, чкадин манани жеда, месела: *Стлал шаир Сулейман* я *И члалар тьукьлуьр авурди* (С. С.)

3. Табий гафуну халкьдин тьвар, килин гафуну кас, инсан, шей кьалурдайбур: *лезги мани, урус ктаб*.

4. Затл кьеквай авунватла, кьалурдайбур. Ихьтин ибарайра табий гаф асул ва талуькьвин падежра кьхьид: *кьизил тунлал* ва *кьизилдин тунлал*; *кларас тьур* ва *кларасдин тьур*; *резин калуи* ва *резиндин калуи*; *памба гьуьлуьт* ва *памбадин гьуьлуьт* ва мсб. Табий гаф асул надежда авай ибараяр, адет яз, ширира ва рахунрин члала гзаф дуьшуьш жеда.

Чи гафар

Кли

«Клидиз» чи члала тлачин гьуьрни лугьуда. Ихьтин гьуьр авун паталди кьуьл чухьвена, са кьалар вахтунда ам эжечллай шартлар арадал гьана, ахпа кьурурна регьведид. Эжечллайла кьуьлуьн твар-цел пайда жедай кьелечл лацузмай ширериз «кли» лугьуда. Лезги члала авай тьвар-ибараяр «кид фу», «кид гьуьр» гьа и гафунин дибдикай хьанва.

Мула

Лезги члала и гафуникай кьве манада менфят кьачузва: а) куньудин рекьер; б) цурур тавур мум.

Профессор Р.Гайдарован фикирдалди, и гафунин дувудихъ «чИжо» лугьудай манани авайди тир. А манада и дувудикай «мудин» гафунна менфят кьачунава: «мудин цуьк», яни «чИжрен цуьк». Алимди кьейд авурвал, цуьквериз ихьтин тьварар гун чи члала адетдин кар я: «шутра цуьк», «лабра цуьк», «варвард цуьк», «атра цуьк», «махпурд цуьк», «алгьанд цуьк» ва мсб.

Кьейд авун лазим я хьи, «варвар» гафунин асул манани «чИжо» я. Бязи нугьатра, месела, Клири нугьатда «варвар» чубарук хьтин, гатун юкьвара цавун аршда кьутьвадай ничхирдиз лугьузва. А ничхир лезгини чИжерин душман яз гьисабзава. «Варв» гафуннихъ агьул члала «чИжо» лугьудай мана ава.

Маркьу

И гафуннихъ «гатун яйла» хьтин мана ава. Амма гьар гьихьтин яйлахдиз хьайитлани «маркьу» лугьудач. «Маркьу» адет яз, хуьрелай вине авай, гатун мал-кьара хуьн патал кьулай шартлар (там, векь, яд) авай яйлахдиз лугьуда. Бязи хуьрера дагьлук чкайра авай кьалин тамузин «маркьу» лугьуда.

Чанакл

Чи члала «чанакл» гьвечи, усал, векь ядалди шукьу хьанвай, адетдин кьайдала векь яз тежезмай дергесдиз лугьуда. Профессор Р.Гайдарован фикирдалди, «им асулдай дергесдин умуми ва халис тьвар тир, гьуьгуьнлай цийн жуьредин гьаркьуь ва жаллу дергесар акьатайла, а гафуну дергесдин усал жуьре ва я ишлеминна гьуьгуь хьанвай дергес кьалуруна.»

Члаларин мукьвавал

Кьелзавайбуруз лезги ва авар члаларин арада гьихьтин мукьвавал аватла чириз кланзава. Авайвал лугьун хьи, кьадин лезги члалар тек са лезги хизандик акатзавай табасаран, цлахур, агал, рутул, хиналуьгь, кьирцил, удин, будуьгь, арчи члаларихъ галаз ваь, гьайки Дагьустандин авар, дарги ва маса члаларихъ галазни мукьвавал ава. Чна агьа-дихъ чьб асул манадай сад-садаз мукьва, гьатта сивайни сад хьиз акьудзавай са бязи лезги ва авар гафар гуьва.

Лезги члалар

Барцлак
Гьер
Тьветл
Кьяз
Цьегь
Кьвач
Рикл
Члар
Ниси
Чумал
Кли, икли
Мидж
Хинклар
Клуа
Цлаи
Кукупл
Члатл
Хур

Авар члалар

Барцлак
Гьер
Тьветл
Хьяз
Цилегь
Кьвач
Ракл
Члар
Ниси
Жулан
Кли, икли
Мичч
Хинклар
Квартла
Цлаи
Гагу
Чед
Хур

Акьавзавайвал, лезгияр ва Дагьустандин халкьар сад-садаз неинки руьгьдай, адетрай, кьилихрай, кьадар-кьисметдай, гьакл члаларайни мукьва я. Икл тирди куйне С.Хайдакова 1973-йисус Москвада чалдай акьудлай «Дагьустандин члаларин гьекьигунин гафарган» ктаб келайтла генани хьсандиз кьалудна.

“ШАРВИЛИ” ЭПОСДИН СУВАР

Лезги халкыды гьар йисуз кьейд ийизвай “Шарвили” эпосдин сувар алай йисузни гурлуодакз кыле фена.

Дагъустандин Ахцегъ шегьерда тухвай мярекатдал агъзурралди инсанри халкыдин кьагьриман риклел хкана.

ГАФАЛАГ

Геллеги	– суьруь
Зебердас	– кьуватлу
Икана	– гзафни-гзаф
Кулур	– чепелукьар кьадай тур
Кьуларбан	– кьвалай эгьчел тийирди
Кьаткьа	– амалдар
Кьулувал	– дуьзвал
Клац	– тоннель
Курташ	– кесиб
Макьан	– мегьрибан
Никьизар	– кьумексуз
Перж	– цуру хьанвай пек
Семерар	– самарикай раснавай пурар
Пиши	– ажуз
Тпан	– булама
Фургьа	– аруш-каруш
Харбенги	– зегьер квай набабат
Хьеп	– кин
Цидгай	– элквей рекьер
Ярчагь	– чехи пун

ОБЪЯВЛЕНИЯ

18 сентября в 16⁰⁰
редакция газеты «Самур»
проведет круглый стол
для молодежи на тему
«Лезгинский язык сегодня».
Желающие принять участие на
мероприятии могут обратиться по
телефону
012 432 92 17

**Школа танцев
при ансамбле «Сувар»
объявляет о начале нового
танцевального сезона**

*Первое занятие
состоится 12 сентября.*
Детская группа в 17⁰⁰
Взрослая группа в 19⁰⁰

За дополнительной информацией просьба
обращаться
по тел.: **012 432 92 17;**
050 354 85 48

Всем удачи и приятных эмоций!

Продается
двухэтажный дом в Кусарах.
Евроремонт, мебель, постоянная вода,
телефон, фруктовый сад (6 соток).
Тел 055 530 10 05

КЪУБАДИН ЦИЙИВИЛЕР

ВИРИДАЛАЙНИ ЧЕХИ КАРХАНА

Азербайжандин кеферпатан регионда виридалайни чехи азархана Кьубада эцигзава. Кьуд гектардин чилерал 5 корпус ва алава дараматар хкажда. Вичин майдан 6880 квадратметр хьана кьанзавай азарханада гьа са вахтунда 220 начагь кьаткуриз жеда. Ина гьакьни чимивилин система кардик кутадай дарамат, цин насосрин станцияр, электрикдин станциядин хел, пекер чухьун патал дарамат, машинар хуьдай чкаяр кардик кутада.

Проектдив кьадайвал, азарханадин кьавал вертолёт адуькьдай майданни тухьлуьрда. Райондин кьилин азархана эцигун патал и кьилий кьве миллион манат пул ахьайнава. Ахпа мадни гекер тир кьван пулунин такьатар ахьайда.

ХУЬРЕРИЗ ГАЗ ЧУГУВАЗВА

И йикъара райондин Гьажикъайиб ва Мирзекьасим хуьрерин 334 кьвал газдив таьминарнава.

РЕХЪ ГУЬНГУЬНА ХТУНВА

Баку-Кьуба рекин кукьвар хьанвай бязи чкаяр гуьнгуьна хтун патал гекер тир вири крар кыле тухванва. И йикъара Шабран райондин Гендоб хуьрай Бакудихь физвай рекин 11 километрин гуьнгуьна хтунва. И кар тухузвай вахтунда рехъ 1,5 метр кьван гегьеншарнава. Баку-Кьуба рехъ хьсандиз хуьн патал инлай кьулуьхни гекер тир теьбирар тухуда.

БАГЪЛАР КУТУНВА

Алай йис республикада «Хуьруьн майишатдин йис» хьиз малумарнава. И кар себеб яз Кьубада и хилий са кьаьдар дегишвилер кыле фена. Районда 221 гектардин цийи майвадин багълар кутунва. Гьа са вахтунда цуру багъларни гуьнгуьна хтунва. Гила санлай райондин майвадин багъларин майдан 14724 гектардив агакьнава. 14 агъзур гектардин багълар магьсул гуьзайбуьр я. Цийи багълар кутадайла ичери ва чухьверин кьядин сортар арадал хкуьизни кьетлен фикир гуьзав.

М.МЕЛИКМАМЕДОВ

КВЕЗ ЧИДАНИ?

ва чкадин акунрин нехшиар атланва. Дестекрал алай араб кьхьинар шумуд йисар тир клелиз тежез. Сифте яз а кьхьинар машгур лезги алим, тарихдин илимрин доктор, профессор Амри Шихсаидова клелна. Вири

кьхьинрин вини кыле Кьурьандай гафар ава: «Я Аллагьдихь ягъайбуьр. Аллагьдикай кичле хьухь ва кьуватлу гаф лагъ.»

Кьхьинрин юкьва ихьтин гафар кьхьенва: «Гьасанан хва Исгьака Аллагьдик умуд кутузав.» Алимди фикирзавайвал, им я мискин эцигай устардин, яни дестекрал сувагъар ва нехшиар авурданди я.

САМУР
Baş redaktor
Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Həساب nömrəsi:
26233080000
"Kapital bank"ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat və
İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınmış.
Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 2761
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunmuşdur